

ATRAŠK
LIETUVIŲ
KALBĄ
UŽRAŠAI

Asta Kibildienė
Ingrida Visockienė
Asta Leskauskaitė

1 DALIS

5

TURINYS

IVADAS. TYRINĖJU IR ATRANDU LIETUVIŲ KALBĄ 5

- 1. Kelionė po Kalbos salas 5
- 2. Mokausi mokytis lietuvių kalbos 6
- 3. Tekstas ir jo kūrimas 8

I SKYRIUS. KALBA KAIP SOCIALINIS KULTŪRINIS REIŠKINYS 10 GYVENU ČIA IR DABAR

- 1. Pirmieji išmėginimai 10
- 2. Kalba – bendravimo priemonė 11
- 3. Lietuvių kalba – mus vienijanti kalba. Tautos ir valstybės kalba 13
- 4. Informacijos paieška ir perdavimas 14
- 5. Lietuvių kalbos turtingumas. Sinonimai ir antonimai 15
- 6. Frazeologizmai 17
- 7. Senieji ir naujieji žodžiai 19
- 8. Taisyklingo kalbos vartojimo prasmė 20
- 9. Mokausi kalbėti viešai 21
- 10. Klausymosi svarba. Vertinimas ir komentavimas 22
- 11. Pirmieji atradimai 23

II SKYRIUS. PRADINIŲ KLASIŲ KURSO KARTOJIMAS IR ĮTVIRTINIMAS 25 RENGIUOSI KELIONEI

- 1. Kelionės pradžia 25
- 2. Žodis 27
- 3. Daiktavardžių ir būdvardžių galūnių rašyba 28
- 4. Veiksmažodžių galūnių rašyba 30
- 5. Sakinys 32
- 6. Kelionės pradžios atradimai 34

III SKYRIUS. FONETIKA, KIRČIAVIMAS IR RAŠYBA 37 VAIKYSTĖS SALOJE

- 1. Vaikystės salos išmėginimai 37
- 2. Kalbos padargai, jų funkcijos 39
- 3. Kalbos garsai. Mokausi aiškiai kalbėti 40
- 4. Garsas ir raidė. Abėcėlė. Žodynai, žinynai, enciklopedijos 42
- 5. Balsiai ir dvibalsiai 44
- 6. Pusbalsiai ir mišrieji dvigarsiai 46
- 7. Skiemuo. Žodžio kėlimas 47
- 8. Kirčiuoti ir nekirčiuoti skiemenys. Kirtis. Priegaidės 49
- 9. Žodinio ir rašytinio tekstų skirtumai. Rengiuosi sakyti trumpą kalbą 51
- 10. Kietieji ir minkštieji priebalsiai. Minkštumo ženklas 53
- 11. *e* ir *ia* rašymas lietuviškų žodžių kamiene 55
- 12. *j* tarimas ir rašymas lietuviškuose žodžiuose 57

- 13. Skardieji ir duslieji priebalsiai 59
- 14. Priebalsių supanašėjimas ir susiliejimas 61
- 15. Vaikystės salos atradimai. Rašau taisyklingai 63
- 16. Atradimai: rašau atpasakojimą 65

IV SKYRIUS. ŽODŽIŲ SANDARA IR RAŠYBA 67 ATEITIES SALOJE

- 1. Ateities salos išmėginimai 67
- 2. I dalis. KIETIEJI RIEŠUTĖLIAI. Žodžių sandara 68
- 3. Šaknis. Šaknies balsių kaita giminiškuose žodžiuose 69
- 4. Kamienas ir galūnė 70
- 5. Kamieno tarimo ir rašybos spąstai 72
- 6. Pavojingos priesagos 73
- 7. Priešdėlių *są-*, *san-*, *sam-* ir *i-*, *in-*, *im-* rašyba 75
- 8. Balsių *q*, *e*, *i*, *ų* rašyba žodžių šaknyje 76
- 9. Balsių *q*, *e*, *i* rašyba žodžių šaknyje 78
- 10. Įsidėmėtina nosinių raidžių rašyba žodžių šaknyje 80
- 11. Ateities salos atradimai. Rašau taisyklingai 82

SUTARTINIAI ŽENKLAI

PROBLEMA

HIPOTEZĖ

DARBAS DVIESE

DARBAS POROMIS

DARBAS GRUPĖMIS

VADOVĖLIO PUSLAPIS

* SUDĖTINGESNĖ
UŽDUOTIS

2. MOKAUSI MOKYTIS LIETUVIŲ KALBOS

Ką daryti, kad sektųsi mokytis?

VEIKLA

A Mokytoja skyrė namų darbą – sukurti pasaką apie pasirinktą gamtos reiškinių: vaivorykštę, lietu, rūką ar kt. Per pertrauką mokiniai pasidalijo mintimis apie namų užduotį. Kuriai minčiai tu pritari? Pažymėk.

- ☐ Atliksiu šią užduotį, ji man įdomi.
- ☐ Pasistengsiu užduotį atlikti, nes man svarbu išmokti vaizdingai rašyti.
- ☐ Nelabai noriu rašyti, bet pasistengsiu šį darbą padaryti gerai.
- ☐ Noriu gauti gerą pažymį.
- ☐ Noriu, kad mokytoja mane pagirtų, todėl pasistengsiu.
- ☐ Reikia rašyti, nes mokytoja patikrins namų darbus.
- ☐ Teks rašyti, nes tėvai tikrins namų darbus.

Kodėl tau svarbu mokytis? Pažymėk vieną iš atsakymų.

- ☐ Mokytis man patinka ir įdomu.
- ☐ Noriu daug sužinoti ir būti protingas.
- ☐ Noriu įgyti gerą specialybę ir gerai gyventi.
- ☐ Mokymasis yra mano pareiga.
- ☐ Noriu, kad tėvai manimi didžiuotųsi.
- ☐ Noriu gauti gerus pažymius.
- ☐ Mokausi, nes mane nuolat ragina mokytojai ir tėvai.
- ☐ Jei nesistengsiu, tėvai barsis.

Ar pamąstai apie mokymosi svarbą? Pažymėk vieną iš variantų.

Labai retai ☐ Retai ☐ Dažnai ☐ Labai dažnai ☐

B Tavo klasės draugai pasirinko lietuvių kalbos mokymosi tikslą ir numatė žingsnius jam pasiekti. Pažymėk, tavo nuomone, svarbiausius žingsnius.

Tikslas: išmokti vaizdingai ir be klaidų rašyti rašinius.

Žingsniai

- ☐ I. Dar geriau mokytis.
- ☐ II. Rašant dažniau naudotis „Sinonimų žodynu“.
- ☐ III. Perskaityti lietuvių kalbos mokytojo nurodytas knygas.

- ☐ rūpestingai atlikti kiekvieną namų darbą.
- ☐ Labiau stengtis.
- ☐ Pirmiausia parašyti rašinio juodraštį, atidžiai perskaityti, ištaisyti klaidas.

C Pasitaiko tekstų, kuriuos sunku suprasti. Pažymėk būdus, kurie tau padeda suprasti sudėtingą tekstą, pasirinkti ir įsiminti svarbią informaciją.

- ☐ Sudėtingas vietas skaitau kelis kartus.
- ☐ Sudėtingas vietas pasižymiu sutartiniais ženklais: klaustuku, šauktuku ir pan.
- ☐ Pieštuku pasibraukiu svarbiausius teiginius arba reikšminius žodžius.
- ☐ Paprašau mokytojo ar draugų, kad sudėtingas vietas paaiškintų.
- ☐ Palyginu savo nuomonę su kitų.
- ☐ Braižau įvairias schemas, sudarau minčių ir reikšminių žodžių žemėlapi.
- ☐ Svarbiausią informaciją užsirašau.
- ☐ Vienu sakiniu pasakau, apie ką yra pastraipa.
- ☐ Pabandau tekstą papasakoti savais žodžiais.

Pagalvok, kokie informacijos šaltiniai praverstų norint kuo vaizdingiau aprašyti gyvūną. Pasirink keturis naudingiausias informacijos šaltinius ir juos pažymėk.

- ☐ Internetas.
- ☐ Gamtos vadovėlis.
- ☐ Reklaminiai lankstinukai (skrajutės) apie gyvūnų priežiūros daiktus ir maistą.
- ☐ Žemėlapis.
- ☐ Žurnalai: „Flintas“, „Donaldas ir kiti“, „Justė“.
- ☐ „Sinonimų žodynas“.
- ☐ Pasakų apie gyvūnus knyga.
- ☐ Rašybos ir kirčiavimo žodynas.
- ☐ Eilėraščių knyga.
- ☐ Gyvūnų enciklopedija.

ATLIKĘS UŽDUOTIS ĮSIVERTINK

A Aiškinausi, kodėl svarbu mokytis, atlikti namų darbus.

- ☐ Atlikau savarankiškai
- ☐ Atlikau padedamas

B Mokiausi numatyti žingsnius, kaip sieksiu išsikelti lietuvių kalbos mokymosi tikslo.

- ☐ Atlikau savarankiškai
- ☐ Atlikau padedamas

C Tyrinėjau, kokie būdai padeda suprasti tekstą, įsiminti svarbią informaciją.

- ☐ Atlikau savarankiškai
- ☐ Atlikau padedamas

Kurias savybes, mokymosi įpročius, gebėjimus norėtum sustiprinti? _____

8. TAISYKLINGO KALBOS VARTOJIMO PRASMĖ

Kokia yra patarlės „Taisyk žodžiui kelią kaip svečiui patalą“ mintis?

VEIKLA

- A** Remdamasis vadovėliu (p.46–47) baik rašyti sakinius.

Viešai kalbėjime bendrine kalba, nes _____.

Kalbant viešai negalima vartoti žargonybių¹, be to, netinka šnekėti tarmiškai, nes _____.

B Perskaitykite šią SMS.

Ka tu? Aš pries stofke istisai buvau kaime. Kmr. Ryt i stofke. Laukiu nesulaukiu : D Ka vk? Gal varom prie pc? Plz.

Pabraukite nevartotinus žodžius ir trumpinius. Pamąstykite, kur pasitikrinsite, ar nesuklydote.

Perrašykite SMS netinkamus žodžius pakeisdami tinkamais. Ištaisykite rašybos klaidas.

- C** Įsivaizduok, kad esi žurnalistas. Turi pasirengti pirmajam interviu su televizijos žvaigžde. Pamąstyk, kodėl su pašnekovu reikia kalbėti taisyklingai.

ATLIKĘS UŽDUOTIS ĮSIVERTINK

A Nurodžiau, kodėl kalbant viešai reikia laikytis kalbos normų.

- ☐ Atlikau savarankiškai
☐ Atlikau padedamas

B Ištaisiau _____ SMS klaidas.

- ☐ Atlikau savarankiškai
☐ Atlikau padedamas

C Įrodžiau, kad per interviu reikia kalbėti taisyklingai.

- ☐ Atlikau savarankiškai
☐ Atlikau padedamas

Parašyk, kuo ši pamoka tau buvo naudinga. _____

¹ Žargonybė – žargoniškas žodis ar posakis (žargonas – savotiška šnekamoji kalba, kurioje apstu formų, žodžių ar posakių, nesutinkančių su bendrinės kalbos dėsniais ir normomis).

9. MOKAUSI KALBĖTI VIEŠAI

Kaip viešai kalbėti rengiasi oratoriai?

VEIKLA

- A** Pamąstyk ir surašyk žmonių vardus.

Žmonės, kurie daug kalba:

Žmonės, kuriuos pavadinčiau tylos karaliais:

_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

Kaip manai, ar visi pirmos grupės žmonės gali sklandžiai, įdomiai kalbėti ne tik su pažįstamais, bet ir viešai? Atsakymą paašrink.

- B** Remdamasis vadovėlio tekstu apie kalbėtojo išvaizdą (p. 49) parašyk antonimų poras, kurios apibūdintų išvaizdą:

Tinkama – netinkama; _____

- C** Perskaityk vadovėlyje apie balso valdymą (p. 49). Pagalvok apie savo balso savybes. Ar gebi valdyti savo balsą?

Garsus lietuvių režisierius Juozas Miltinis mokydamas būsimus aktorius dažnai pasitelkdavo sakinį DUOK MAN DUONOS. Nuo to, kurį žodį sakinyje pabrėži, priklauso sakinio prasmė. Pirmą kartą perskaityk šį sakinį pabrėždamas pirmą žodį, antrą sykį – antrąjį, trečią žodį pabrėžk sakydamas trečią kartą ir nusakyk sakinių prasmę.

ATLIKĘS UŽDUOTIS ĮSIVERTINK

A Paaškinau, ar visi daug kalbantys žmonės gali kalbėti viešai.

- ☐ Atlikau savarankiškai
☐ Atlikau padedamas

B Apmąsčiau, kokia turi būti kalbėtojo išvaizda.

- ☐ Atlikau savarankiškai
☐ Atlikau padedamas

C Tyrinėjau savo balso galimybes.

- ☐ Atlikau savarankiškai
☐ Atlikau padedamas

Parašyk, ką naujo sužinojai. _____

3. DAIKTAVARDŽIŲ IR BŪDVARDŽIŲ GALŪNIŲ RAŠYBA

Ką išmanau apie daiktavardžių ir būdvardžių galūnių rašybą?

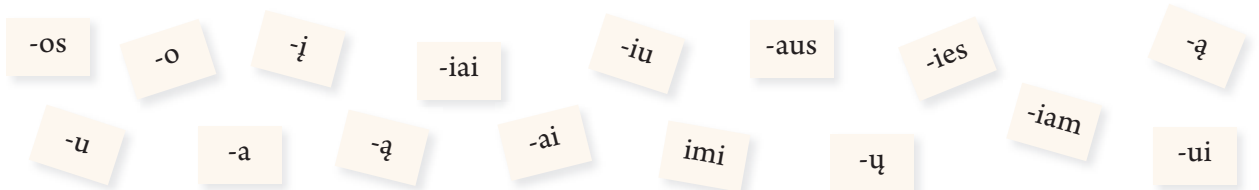
VEIKLA

A Pagalvok, kuo kaitomi daiktavardžiai ir būdvardžiai. Užpildyk lentelę.

Daiktavardis	Būdvardis

B Žaisdami slėpinių žodžių pametę galūnes. Tie žodžiai atsako į klausimus *ko? kam? ką? kuo?*, o jų šaknys yra *aukšt-, pil-, stipr-, vyr-*. Gražinkite žodžiams galūnes.

Remdamasis vadovėliu (p. 73–74) parašyk, kurių linksnių žodžius atliktoje užduotyje radai, o kurių linksnių žodžių pritrūko.

Radau _____.

Trūksta _____.

Pateikite keletą pavyzdžių, įrodančių, kad daiktavardžiai ir būdvardžiai, kurie daugiskaitos vietininke baigiasi galūne *-uose*, yra vyriškosios giminės, kurie *-ose* – moteriškosios giminės.

Pritaikyk ir nurodyk taisyklę.

Skambių dainų	nes vns. gal.
Aukštą medį	nes vns. viet.
Melsvuose batuose	nes dgs. kilm.
Mažoje dėžėje	nes mot. g. dgs. viet.
Didelei lėlei	nes vyr. g. dgs. viet.
Naujose knygose	jei vns. vard. galūnė <i>-ė</i> , tai vns. naud. <i>-ei</i>

C Pažiūrėk į pamokos pradžioje atliktą užduotį – užpildytą lentelę. Parašyk, kurie daiktavardžio ir būdvardžio gramatiniai požymiai sutampa, kurie skiriasi. Pateik po 1–2 pavyzdžius.

Daiktavardis ir būdvardis kaitomi _____,

pavyzdžiui: _____.

Būdvardžiai kaitomi _____,

o daiktavardžiai turi _____, pavyzdžiui: _____.

Parašyk, kodėl svarbu išmanyti daiktavardžio ir būdvardžio gramatinius požymius.

Išmanyti daiktavardžio ir būdvardžio gramatinius požymius svarbu, nes _____.

ATLIKĘS UŽDUOTIS ĮSIVERTINK

A Prisiminiau daiktavardžių ir būdvardžių kaitymą skaičiais, linksniais.

- ☐ Atlikau savarankiškai
☐ Atlikau padedamas

B Pakartojau pagrindines daiktavardžių ir būdvardžių galūnių rašybos taisykles.

- ☐ Atlikau savarankiškai
☐ Atlikau padedamas

C Parašiau daiktavardžio ir būdvardžio gramatinių požymių panašumus, skirtumus, svarbą.

- ☐ Atlikau savarankiškai
☐ Atlikau padedamas

Nuspręsk ir parašyk, ko dar reikėtų pasimokyti. _____

4. VEIKSMAŽODŽIŲ GALŪNIŲ RAŠYBA

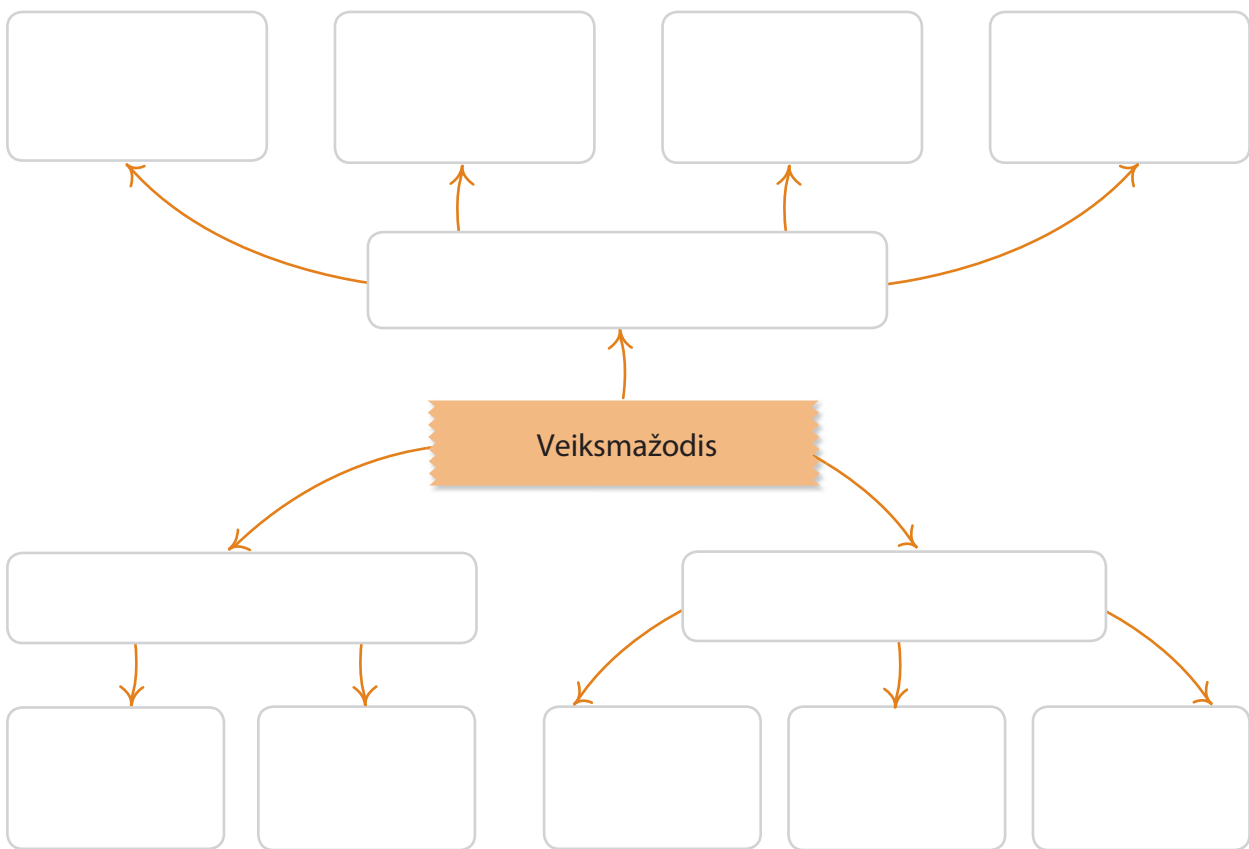

Ką išmanau apie veiksmažodžių galūnių rašybą?

VEIKLA

A Pagalvok ir parašyk, kuo kaitomas veiksmažodis.

Remdamasis taisyklėmis (p. 76–77) ir schema parašyk, ką vadiname veiksmažodžių asmenavimu.

Veiksmažodžių asmenavimu vadiname _____

Parašykite po 2–3 veiksmažodžius, kurie reikštų:

- dabar vykstantį veiksmažodį: _____;
- praeityje vieną kartą vykusį veiksmažodį: _____;
- praeityje daug kartų vykusį veiksmažodį: _____;
- ateityje vykstantį veiksmažodį: _____.

B Vienas veiksmažodis baigiasi galūne -o, kitas galūne -ė. Abu jie yra to paties laiko. Pasakyk, apie kokio laiko veiksmažodžius kalbama.

* Parašyk po 2–3 to paties laiko veiksmažodžius, kurie baigtųsi galūne -o ir galūne -ė.

* Parašyk šių veiksmažodžių vienaskaitos antrąjį asmenį.

Tu _____.

Jei abejoji, ką rašyti veiksmažodžių galūnėje, perskaityk taisykles (p. 76–77).

Pabrauk veiksmažodžius ir nurodyk jų laiką. Atkreipk dėmesį į galūnių rašybą.

Šaukia, rėkia, lekia, čiuožia,
Tempia, traukia – pyksta!
Jau, atrodo, iš piktumo
Net ragai jai dygsta.

Liuda Kadžytė-Kuzavinienė

Remdamasis atlikta užduotimi ir taisyklėmis (p. 76–77) pasakyk, kurių esamojo laiko asmenų galūnėse rašome (i)a. Kodėl?

C Pasirinkite vieną iš pateiktų veiksmažodžių ir sukurkite šmaikštų 3–4 sakinių pasakojimą jame pavartodami įvairių pasirinkto veiksmažodžio laikų ir asmenų.

Bėgti, lėkti, šaukti, draugauti, rašyti.

ATLIKĘS UŽDUOTIS ĮSIVERTINK

A Prisiminiau, kuo kaitomas veiksmažodis.

- ☐ Atlikau savarankiškai
☐ Atlikau padedamas

B Išsiaiškiniau pagrindines veiksmažodžių galūnių rašybos taisykles.

- ☐ Atlikau savarankiškai
☐ Atlikau padedamas

C Sukūriau šmaikštų pasakojimą pavartodamas įvairių pasirinkto veiksmažodžio laikų ir asmenų.

- ☐ Atlikau savarankiškai
☐ Atlikau padedamas

Nuspręsk ir parašyk, ko dar reikėtų pasimokyti. _____